

EVROPA *po roce 1945*

J. ROBERT WEGS
ROBERT LADRECH

VYŠEHRA D

podle názoru Sovětů – byla reálná nutnost neustále posilovat obranu proti nepřátelskému Západu. Dalším byla Stalinova osobní touha získat totální kontrolu nad středoevropským a východoevropským regionem a prosadit naprostou ideologickou konformitu komunistických stran. Jisté kroky vedoucí k posílení moci ve střední a východní Evropě a k upevnění pozic ve středoevropských a východoevropských komunistických stranách podnikl Sovětský svaz většinou už před vyhlášením Trumanovy doktríny a Marshallova plánu. V případě Jugoslávie Stalin cítil, že jakýkoli ústupek jugoslávské nezávislé komunistické straně by oslabil jeho autoritu. Revoluce v Maďarsku v roce 1956, vyplývající mimo jiné z Chruščovovy teze o rozdílném přístupu jednotlivých socialistických států k budování socialismu, byla přesně tím, co Stalin předvídal v případě, že se drtivé sovětské sevření uvolní. Zdá se, že nepřátelství mezi Sovětským svazem a Západem sehrálo svou roli pouze v případě Československa, kdy bylo rozhodujícím impulsem vedoucím k tvrdému zásahu Moskvy.

3] Zprava doleva: Evropská politika v letech 1945–1948

Zůstalo ještě pár lidí, kteří si jednoduše přáli návrat k institucím Třetí republiky. Avšak pro většinu už byl tento *ancien régime* ztracen.

Charles de Gaulle, z monografie *De Gaulle* od Alexandera Wertha

Když se v květnu 1945 chýlila druhá světová válka v Evropě ke svému konci, dokonce ani její vítězové neměli mnoho důvodů k oslavám. V západní a střední Evropě zahynulo přibližně čtrnáct milionů obyvatel, z nichž polovinu tvořili civilisté, a dalších šestnáct milionů bylo během války a bezprostředně po ní přesídleno. Jen málo rodin uniklo strádání a utrpení. Převážné části kontinentu hrozil ekonomický kolaps a hlad. Ve Velké Británii kalily oslavy vítězství válečné dluhy a poválečný nedostatek. Francie se musela vyrovnat se zničenou severovýchodní částí země a s chaosem ve vnitřních sociálních a politických záležitostech, což pro budoucnost národa nevěstilo nic dobrého. Pro poražené – Německo a Itálii – byly perspektivy ještě pochmurnější. V Německu měli obyvatelé, kteří přežili, živořit uprostřed všeobecného zmaru, v hladu a utlumené ekonomice. Německo rovněž muselo přijmout 11,7 milionu krajanů, kteří byli odsunuti z východní Evropy nebo z ní uprchli. Státy, které stály mezi dvěma hlavními bojujícími stranami, jako byla Belgie či Nizozemí, ve válce též velmi utrpěly.

Dřív než mohla Evropa začít zacelovat své rány, musel být obnoven její politický život. To v Německu a Itálii znamenalo skutečně převratné změny. Bylo třeba vytvořit nové ústavy a nalézt nové politické představitele.

K bezprostředním problémům patřilo vybrat osobnosti, které nebyly nijak spjaté s minulým režimem a byly schopné obnovit demokratický režim. Velmi často volba okupačních mocností a evropských politiků padla na ty, kteří před válkou stáli na levé straně politického spektra. Obliba levicových politických stran, tedy komunistů a socialistů, pramenila z jejich předválečného protinacistického postoje. Po německém útoku na SSSR v roce 1941 sehráli komunisté významnou roli v hnutí odporu v různých zemích.

Pravicové politické strany měly v poválečném období jen malou podporu. Extrémní pravice se zkompromitovala svými vztahy s fašistickými uskupeními, konzervativní strany zase ztratily kredit, protože nesly odpovědnost za ekonomickou krizi a nedostatek v meziválečných letech. Jen málo lidí stále

dávalo přednost ekonomickému liberalismu a zásadě *laissez-faire* vyznávané konzervativci.

Během války vzrostla podpora plánovaného hospodářství a znárodnění průmyslu. Podle mnohých názorů mohly pouze tyto kroky zabránit hořkým ekonomickým zkušenostem předválečného období. Bezprostředně po skončení války ve většině evropských zemích vládly koalice komunistických a socialistických stran. Do roku 1948 se však v západoevropských státech k moci opět dostaly centristické či pravicové strany; v Británii k tomu došlo v roce 1951. Levice ztrácela pozice. K hlavním důvodům této změny patřila rychlá hospodářská obnova Evropy, přijetí koncepce sociálního státu i ze strany konzervativních stran a konečně vypuknutí studené války. Zdálo se, že pravice nyní jedná progresivněji než v meziválečném období. Mnozí v této době také začali spojovat levici se sovětskou expanzí.

Velká Británie: Počátky sociálního státu

Velká Británie, v níž jako v jedné z mála evropských zemí vládla Labouristická strana, se stala státem, kde byly provedeny ty nejzákladnější a nejvýznamnější ekonomické a sociální reformy. Poválečná bída a válečné sliby nutily vládu zlepšovat sociální systém a znárodnit určitá průmyslová odvětví a služby. Tzv. Beveridgeův plán, *Beveridge Report*, který v roce 1942 přijala Dolní sněmovna, aby pozvedla morálku obyvatel, sliboval všem občanům minimální mzdu a jednotný systém sociálního zabezpečení. Plánu se dostalo široké publicity v tisku a veřejnost jej přijala; poté však byl až do konce války odložen stranou.*

Jakmile ale válka skončila, otázka sociálního zabezpečení se znovu stala středem zájmu veřejnosti. Výzkum veřejného mínění provedený během první poválečné volební kampaně ukázal, že respondenti se nejvíce zajímají o bydlení, plnou zaměstnanost a sociální jistoty.

Tato předvolební kampaň na prvním místě reflektovala zájem o sociální otázky, které převažovaly nad zahraničněpolitickými problémy. Když Winston Churchill, vůdce Konzervativní strany, varoval, že hlasovat pro labouristy znamená hlasovat pro totalitní režim, kontrovali labouristé jednotným programem sociálního zabezpečení. Navzdory všeobecnému obdivu k Churchillovi si voliči spojovali Konzervativní stranu s předválečnou depresí, dlouhými frontami na polévku a všeobecnou nezaměstnaností. Labouris-

* Beveridge William Henry, 1879 – 1963. Ekonom, působil ještě před první světovou válkou jako poradce pro sociální otázky ve vládě Loyda George. Jeho plán nazývaný *Beveridge Report* se stal základem koncepce sociálního státu v Británii, pozn. překl.

té, kteří za války v koaliční vládě řídili ministerstvo vnitra, si naproti tomu získali širokou oblibu a podporu za mobilizaci občanů na domácí frontě.

Pátého června 1945 utřžil Churchill a Konzervativní strana zdrcující volební porážku. Labouristé dosáhli v Dolní sněmovně většiny 145 hlasů a mohli tak svobodně začít uskutečňovat svůj program. Rozhodující prohra konzervativců naznačovala, že větší část střední třídy dospěla za války k přesvědčení, že vláda by měla převzít odpovědnost za méně privilegované vrstvy společnosti.

V rozporu s Churchillovým varováním postupovalo vedení Labouristické strany se svou odlišnou sociální koncepcí spíše reformně než revolučně. Většina předních politiků se totiž zajímala víc o pragmatické krátkodobé reformy než o celkovou transformaci společnosti a ekonomiky. Nový premiér Clement Attlee získal cenné zkušenosti za války jako místopředseda vlády. Jen stěží naplňoval představu plamenného radikála, jakého bychom u vůdce Labouristické strany očekávali. Jeho rezervovaný, pragmatický styl však byl právě tím, co v té chvíli Británie potřebovala, aby dokázala překonat vážné poválečné ekonomické a sociální problémy.

Pravé křídlo Labouristické strany reprezentoval nový ministr zahraničí Ernest Bevin, který patřil k části odborové frakce strany, zatímco levé křídlo vedl sir Stafford Cripps, ministr obchodu a později ministr financí, a Aneurin „Nye“ Bevan, ministr zdravotnictví. Cripps byl právník z vyšší střední vrstvy, naproti tomu Bevan se v mládí živil jako horník.

Hospodářský a sociální program uzákoněný Labouristickou stranou jasně ilustruje rozdíly panující ve straně. Kritici revolučního ražení charakterizovali labouristická opatření jako opatrnou neboli poloviční revoluci. Zákony schválené labouristickou vládou pochopitelně nebyly pro levicovou část strany ani většinu evropských socialistů příliš revoluční, neboť nezahájily očekávané přerozdělování bohatství. A navíc, i když kabinet omezil podíl soukromého sektoru na řízení ekonomiky země, nezašel tak daleko jako vlády ve Francii či Itálii, které přijaly systém dlouhodobého plánování. Státní investice i plánování měly spíše krátkodobý než dlouhodobý charakter.

Budování sociálního státu a znárodnění hlavních průmyslových odvětví a služeb však znamenalo významný krok. Anglická banka, *Bank of England*, a civilní letecká doprava byly znárodněny ihned, poté následovalo znárodnění uhelných dolů, oceláren, veřejné dopravy, elektráren a plynárenského průmyslu. Pouze znárodnění hutnictví se setkalo se silným odporem Sněmovny lordů a Konzervativní strany. (Konzervativci je v roce 1951 privatizovali, jen aby je labouristé v roce 1965 znovu znárodnili.) Opozice horní komory parlamentu byla překonána s pomocí ustanovení novely parlamentního zákona z roku 1911, která omezila právo Sněmovny lordů odkládat schválení návrhu zákona na další zasedání. (Zákon z roku 1911 rušil právo Sněmovny lordů ve

tovat finanční zákony odhlasované Dolní sněmovnou a umožnil schválit jakýkoli zákon, pokud třikrát po sobě v průběhu dvou let získá souhlas Dolní sněmovny). Některé kroky v této oblasti, jako například znárodnění Anglické banky a veřejných služeb, byly méně převratné, neboť vláda už ve skutečnosti jejich činnost z převážné většiny kontrolovala. Labouristé navíc odmítli převzít plnou odpovědnost za management znárodněných průmyslových odvětví. Místo toho svěřili jejich řízení do rukou autonomních korporací, na rozdíl od Francie a Itálie, kde je spravovaly vládní instituce.

K prvním legislativním normám, umožňujícím vznik sociálního státu, patřily zákony o národním pojištění (*National Insurance Act*) a národní zdravotní službě (*National Health Service Act*), které byly schváleny v roce 1946. Zákon o pojištění zavedl jednotné sociální pojištění a znárodnil zdravotní pojišťovny, takže stát nyní platil za nezaměstnané, nemocné a staré občany. Zákon o národní zdravotní službě zavádějící zestátněnou lékařskou péči čelil silné opozici, ale přesto byl nakonec v roce 1948 schválen. Lékaři museli spolupracovat se státními nemocnicemi, kde se léčila většina pacientů, směli však i nadále provozovat své soukromé praxe. I když tento systém byl velice nákladný – představoval druhou nejvyšší položku ve státních výdajích – byl až do nástupu konzervativců k moci v roce 1951 široce přijímán, takže na něm participovalo víc než devadesát procent lékařů, a nedošlo k žádnému významnému pokusu o jeho zrušení.

Sotva Labouristická strana stačila zavést svůj program, začala ztrácet popularitu. Ačkoli sociální opatření jistě výrazně přispěla k vyprázdnění státní pokladny, řešení mnoha ekonomických potíží bylo prostě nad síly vlády. Zdědila nejen obrovský dluh datující se z předválečného a válečného období, ale navíc i zastaralý průmysl. Obojí přispívalo ke stále se zhoršující obchodní bilanci.

Británie musela dovážet značné procento potravin a surovin, což ji nutilo k exportu velkého množství výrobků, jimiž za dovozy platila. Ztráta trhů a neschopnost konkurovat modernějšímu průmyslu v jiných státech však bohužel export ztěžovaly a omezovaly, což dále zvyšovalo inflaci. Británie musela za války prodat řadu svých zahraničních investic, z nichž už jí neplynuly žádné velké zisky, které by mohly vyrovnat obrovskou obchodní nerovnováhu. Vládě pomáhaly z nesnází jen půjčky ze Spojených států.

Hospodářský rozmach v poválečném období brzdily i velké výdaje na zahraniční politiku. Británie nesla hlavní břímě nákladů spojených s bojem proti levicovým silám v řecké občanské válce, a to až do roku 1947, kdy byla vyhlášena Trumanova doktrína, která poskytla Řecku a Turecku finanční podporu. Britské jednotky se současně angažovaly ve sporu mezi Židy a Araby v Palestině a mezi hinduisty a muslimy v Indii (viz též kap. 6). Navíc musela Británie platit potraviny pro německé obyvatelstvo ve své okupační

zóně – v roce 1946 to činilo šedesát milionů liber a v prvním čtvrtletí roku 1947 dalších šedesát milionů.

Aby mohla Británie dostát všem těmto rozsáhlým závazkům, vydržovala ještě v roce 1947 armádu čítající půldruhého milionu mužů. Rozhodnutí opustit v témže roce Indii a Palestinu a ukončit pomoc Řecku a Turecku pramenilo spíš z pouhé ekonomické nutnosti než ze skutečné touhy vzdát se své imperiální říše. Labouristický ministr zahraničí Ernest Bevin musel už po dlouhou dobu odolávat tlaku, aby se Británie z těchto území stáhla.

Zdálo se, že v této složité finanční situaci se proti Británii spikla i samotná příroda. Zima na přelomu roku 1946–1947, nejstudenější za posledních šedesát šest let, kdy některé oblasti pokryla až sedmicentimetrová sněhová vrstva, zemi téměř ochromila. Projevil se nedostatek paliva, který si vynutil zvýšený dovoz uhlí a současně útlum průmyslové výroby, což způsobilo další propad exportu. Vláda neměla žádnou jinou možnost než v roce 1949 devalvovat libru vůči dolaru, jejíž kurs klesl ze 4,03 dolaru na 2,80. I když devalvace zvýšila objem vývozu a stabilizovala měnu, byl tento krok velmi nepopulární, protože zdrazil dovážené zboží i cestování do zahraničí. Klesající obliba labouristů se projevila v roce 1950, kdy jim parlamentní volby vynesly většinu pouhých osmnácti mandátů.

Labouristy nakonec připravila o moc otázka dalšího zbrojení, která vyústila v boj mezi pravicovým křídlem strany, požadujícím zbrojení a vojenskou spolupráci se Spojenými státy, a levicovým křídlem, které chtělo sledovat neutrální kurs a výdaje na armádu nadále nezvyšovat. Do čela vítězné pravicové frakce se postavil Ernest Bevin, zklamaný jednáním s Moskvou a přesvědčený, že Británii nezbyvá nic jiného než se Spojenými státy spolupracovat. V roce 1951 reagovala většina Labouristické strany na finanční požadavky korejské války snížením výdajů na zdravotnictví, zejména na platby dentistům a optikům, a zvýšila částky určené na zbrojení. Tato změna priorit měla zřejmě přesvědčit Spojené státy o loajalitě labouristické vlády. Ministr zdravotnictví Aneurin Bevan na to odpověděl tím, že podal demisi, stejně jako mnoho dalších členů levicového křídla strany. Volby, které Attlee vypsál na říjen 1951 v naději, že posílí většinové postavení Labouristické strany, vedly místo toho k těsnému vítězství konzervativců. Labouristé se znovu dostali k moci až v roce 1964.

Francie: Čtvrtá republika

Problémy, jimž musela čelit poválečná Francie, byly dokonce ještě těžší než ty, se kterými bojovala Británie. Francie zápasila nejen s vážnými finančními těžkostmi, kvůli nimž byla zcela závislá na Spojených státech, nýbrž i s roz-

vráceným hospodářstvím i infrastrukturou a sociální a politickou nestabilitou. Například železnice byly zničeny ze čtyř pětín, což ochromovalo dopravu. Politický rozkol mezi stoupenci válečné vichystické vlády a členy hnutí odporu neměl v Británii obdoby. Čistky kolaborantské vlády ve Vichy, které si vyžádaly tisíce lidských životů, a neschopnost nové prozatímní vlády uplatnit svou moc i mimo území Paříže přivedly zemi na sklonku roku 1944 až na pokraj anarchie. Někteří Francouzi využili příležitosti k vyřizování soukromých účtů se svými nepřáteli. Přes pět tisíc kolaborantů popravili partyzáni dřív, než nová prozatímní vláda znovunastolila právní systém.

Její předseda, generál Charles de Gaulle, opustil Francii v červnu 1940, kdy do země vtrhly nacistické jednotky. De Gaulle, v době porážky téměř neznámý státní podtajemník pro vojenské otázky*, se brzy stal jedním z nejvlivnějších a nejkontroverznějších politiků světa. Jako organizátora exilového hnutí Svobodná Francie ho nakonec přijalo i podzemní hnutí odporu působící v okupované Francii. De Gaulle, hluboce ořesený rychlou kapitulací v roce 1940, po celý život usiloval o obnovu Francie v celé její slávě a velikosti. To, že ho Angličané a Američané jako vůdce exilového hnutí odporu dlouho neuznávali, zejména kvůli Rooseveltově a Churchillově osobní nechuti vůči jeho arogantní a dominantní povaze, znamenalo pro něho velice ponižující zkušenost.

Roosevelt i Churchill ho však akceptovat museli, zejména tehdy, když po spojení domácího a zahraničního odboje byl v osvobozeném Alžíru v roce 1943 ustaven Francouzský výbor národního osvobození a de Gaulle získal širokou podporu všech složek odboje, včetně komunistů. Dva dny před spojeneckou invazí do Normandie zahájenou 6. června 1944 se tento výbor změnil v prozatímní vládu, v jejímž čele de Gaulle stanul. Dne 25. srpna 1944 se triumfálně vrátil do Paříže poté, co generál Dwight D. Eisenhower vyslovil souhlas s tím, že město obsadí druhá francouzská ozbrojená divize. Pařížané de Gaulla nadšeně uvítali. Generál během dvou týdnů ustavil prozatímní vládu a vyslal početné francouzské jednotky do dalších bojů proti Hitlerovi. Obnovit stabilní politickou scénu se však mohlo podařit teprve za předpokladu, že prozatímní vláda bude respektována v celé zemi.

De Gaulle dosáhl politické stability v období prozatímní vlády zejména díky spolupráci s komunisty, protože pravice se svou kolaborací s nacisty a vazbami na loutkovou vichystickou vládu zcela zdiskreditovala.

Poválečné spojení levice s de Gaullem bylo výsledkem válečné koordinace vojenských operací mezi SSSR a západními spojenci. Hlavní představitelé francouzských komunistů Maurice Thorez a Jacques Duclos, kteří za tuto koordinaci zodpovídali, patřili k moskevským komunistům a posloucha-

* De Gaulle zastával tuto funkci jen krátce v poslední Reynaudově vládě Třetí republiky, pozn. překl.

li příkazy z Kremlu. Ať už však byly jejich konečné cíle jakékoli, zprvu se rozhodli parlamentní vládu v čele s de Gaullem podporovat. Komunistická strana mu pomáhala při odzbrojování partyzánských jednotek, jichž by mohla levice využít k uchopení moci v zemi. Komunisté zjevně doufali, že se v rámci levicové koalice dostanou k veslu, a nebýt studené války a následné polarizace mezinárodní politiky, možná by se brzy stali opravdovou národní stranou bez jakýchkoli vazeb na Moskvu. Tento názor potvrzuje i reformní postoj strany a její podpora eurokomunismu v 70. letech. Nepřetržitá přítomnost komunistů na politické scéně dokonce i po zániku Sovětského svazu nadto naznačuje, že komunismus je ve francouzské politice hluboce zakořeněn (viz též kap. 14).

Dalším významným faktorem pro udržení stability v poválečném období byl konsensus pramenící z válečné zkušenosti a zejména z hnutí odporu. Charta odboje přijatá jeho vůdci v březnu 1944 obhajovala hlavní ekonomické a sociální změny, k nimž mělo po válce dojít. Požadovala znárodnění klíčových průmyslových odvětví a služeb, plánování a nastolení demokracie ve sféře hospodářské i sociální, aby se země zbavila „ekonomického a finančního feudalismu“. De Gaulle, jenž sdílel s levicí mnohé názory odboje, prosadil zestátnění dolů, čtyř nejdůležitějších bank, civilní letecké dopravy a několika dalších odvětví a zahájil ekonomické plánování.

Do října 1945 byl v zemi obnoven pořádek natolik, že se mohly konat první poválečné volby. Tři politické strany, reprezentující hlavní síly hnutí odporu, tj. Francouzská komunistická strana (*Parti Communiste Français, PCF*), Francouzská socialistická strana (*Section Français de l'Internationale Ouvrière – SFIO*)* a křesťanskodemokratická strana nazývaná Lidové republikánské hnutí (*Mouvement Républicain Populaire, MRP*), získaly v Ústavodárném shromáždění 461 z 586 křesel. Komunisté s 26 % a socialisté s 24 % dosud spolupracovali. Shodně požadovali novou ústavu, která by zaručovala Národnímu shromáždění rozsáhlé pravomoci a dávala mu právo vybírat a odvolávat ministerského předsedu.

De Gaulle, který v posílení zákonodárného sboru na úkor vlády viděl návrat slabé třetí republiky, doufal, že ústava zvýší moc exekutivy. Tuto ideu také podporovalo MRP. De Gaulle byl sice požádán, aby setrval ve funkci předsedy vlády a zároveň se stal prezidentem, brzy si však uvědomil, že komunisté a socialisté, ovládající nově zvolené Ústavodárné shromáždění, pracují na levicové ústavě, jež by ho zbavila většiny pravomocí. Věděl také, že

* Strana přijala v r. 1905 název Francouzská sekce Socialistické internacionály – Section Français de l'Internationale Ouvrière (SFIO). Pod tímto názvem existovala až do sjezdu v Épinay v roce 1971, na němž byla přejmenována na Socialistickou stranu Francie – Parti Socialiste Français (PSF) a kde se do jejího čela postavil François Mitterrand, pozn. překl.

jeho plán na zvyšování vojenských výdajů je krajně nepopulární. Proto 20. ledna 1946 podal demisi a stáhl se z politického života. V následujících letech takto postupoval ještě dvakrát.

Hledání jeho nástupce odhalilo rostoucí rozpory v tříčlenné koalici komunistů, socialistů a MRP. Komunistická strana navrhovala vládu komunistů a socialistů v čele s Thorezem. Socialisté, kteří se obávali dominantního postavení komunistů, odmítli souhlasit s jakýmkoli předsedou vlády, který nebude mít podporu MRP. MRP nedůvěřující komunistům naproti tomu odmítalo každého komunistického premiéra. Ve snaze vyřešit tuto patovou situaci byl do čela vlády jmenován socialista Félix Gouin, předseda Národního shromáždění. Gouin nebyl příliš výraznou osobností; jeden centristický časopis jej dokonce charakterizoval jako „člověka, který má spíše dobrou vůli než vůli“.

Pokusy Ústavodárného shromáždění vytvořit novou ústavu vedly ke střetu zastánců silné moci zákonodárné se stoupenci silné moci výkonné. Zjednodušeně řečeno, pravice (MRP, de Gaulle) chtěla posílit exekutivu po vzoru Spojených států, levice si naproti tomu přála všemocný parlament. Především kvůli odporu MRP byla v národním referendu v květnu 1946 nová ústava zamítnuta, neboť nekonstituovala dostatečně silnou vládu. Neschválení ústavy vedlo k vypsání nových voleb, které se konaly za měsíc. Z nich vyšlo jako nejsilnější strana tříkoalice MRP a jeho předseda Georges Bidault nahradil ve funkci premiéra Félix Gouina. Když byla v druhém národním referendu v říjnu 1946 schválena nová ústava zaručující silnou exekutivní moc a zachovávající dvoukomorový parlamentní systém, začalo období tzv. Čtvrté republiky. Nové orgány, Národní shromáždění a Rada republiky, nahradily zákonodárné instituce meziválečného období. Avšak třetina voličů nebyla s ústavou spokojena, a proto v referendu nehlasovala. Hlavní slabina nového uspořádání tkvěla ve výběru předsedy vlády. Jmenoval ho prezident. Poté musel designovaný premiér přednést a obhájit svůj program před Národním shromážděním. Ukázalo se však velmi obtížné nalézt kandidáta, který by dokázal získat souhlas a podporu parlamentu. Hledání vhodných osobností vedlo k hořkým stranickým sporům a intrikám a oslabovalo akceschopnost vlády. Nové kabinetu mohly začít pracovat až po složitém partajním vyjednávání a po vytvoření koalice přijatelné pro Národní shromáždění.

V listopadových volbách získali největší přízeň voličů komunisté, kteří se stali nejsilnější stranou tříkoalice.

Výběr nového předsedy vlády po listopadových volbách, vyloučení komunistické strany z tříkoalice v květnu 1947 a mohutná vlna stávek na přelomu listopadu a prosince téhož roku ukázaly, jak úzce a neoddelitelně jsou francouzské domácí záležitosti spojené s mezinárodními. Komunistická strana doufala, že premiérem se stane její předseda Thorez. Avšak situace v Polsku, kde došlo ke spojení levého křídla polských socialistů s komunistickou stra-

nou, a návrat protikomunisticky zaměřeného socialistického předáka Léona Bluma z Moskvy do Francie prohloubily vzájemnou nedůvěru mezi oběma levicovými uskupeními.

Blumova nechuť ke komunistům pramenila z jeho osobních zkušeností z předválečné vlády lidové fronty. Domníval se, že jakákoli vláda vedená komunisty nutně vyústí v levicovou diktaturu. Prohlašoval: „Bez socialismu je demokracie nedokonalá a socialismus bez demokracie bezmocný.“

Bez podpory socialistů však komunisté měli pramalou naději získat post premiéra, takže nakonec v lednu 1947 souhlasili, že budou v této funkci akceptovat socialistu Paula Ramadiera. Jejich snahy udržet tříkoalici při životě ale zmařily tři velké krize Ramadierova kabinetu: válka v Indočíně, studená válka a vnitřní sociální spory.

Francouzská koloniální politika se nakonec musela nevyhnutelně stát jednou z otázek rozhořivající se studené války. Až do roku 1947 komunistická strana podporovala vládní snahy o obnovení kontroly nad Indočínou. Avšak jen šest dní po vyhlášení Trumanovy doktriny, 12. března 1947, začala tuto politiku ostře kritizovat. Až do této chvíle jí Stalin pod vlivem přežívající atmosféry válečného společenství doporučoval, aby spolupracovala s dalšími politickými stranami v zemi. Navíc už tradičně nedůvěřoval žádné silné zahraniční komunistické straně. Nyní však zcela změnil názor a zřejmě francouzským komunistům nařídil, aby přestali koloniální válku podporovat.

Dalším důvodem rozkolu koaličních stran byla studená válka. Do roku 1947 se francouzská vláda snažila zachovávat neutrální postoj jak vůči Moskvě, tak vůči Washingtonu. Neustále se zhoršující vztahy mezi oběma supervelmocemi a naléhavá potřeba francouzské ekonomiky získat finanční pomoc však tuto politiku nadále znemožnily.

V dubnu 1947 se Bidault, tehdy ministr zahraničních věcí, pokusil získat podporu Sovětů pro ideu oddělení Porúří od Německa, francouzskou okupaci Porýní, přičlenění Sárska k Francii a pro decentralizaci Německa. Avšak poté, co ho Stalin a Molotov na moskevské konferenci (březen–duben 1947) odmítli, obrátil se na Spojené státy.

Přijetí americké pomoci znamenalo, že Francie se bude muset vzdát svých plánů na získání části německého území a bude muset přijmout americké a britské představy o ekonomickém oživení Německa. Někteří francouzští politici však ještě předtím spatřovali ve spolupráci s Amerikou řadu výhod. Pierre Mendès-France, jenž se stal později francouzským premiérem nominovaným radikální stranou, prohlásil: „Musíme se neustále ohánět tím nepostradatelným strašákem komunismu,“ neboť Spojené státy se velice snažily pomáhat těm, které komunismus ohrožoval.

Ramadierova ekonomická politika uspišila krizi, jež vyústila ve vyloučení komunistů z vládní koalice. Komunisté tehdy odsuzovali stávkou jako projev

anarchismu, třebaže měli pod svou kontrolou největší odborovou centrálu. Ramadierova politika nízkých mezd a vysokých cen, která měla podpořit ozdravení hospodářství, však urychlila mohutnou stávku v automobilce Renault vlastněné státem. Stávka začala v dubnu 1947 a donutila komunistickou stranu, aby se postavila proti vládě a přiklonila se na stranu stávkujících dělníků. Ramadier, který při hlasování o důvěře v Národním shromáždění zvítězil a mohl tak pokračovat ve svých ekonomických krocích, však žádal, aby komunističtí ministři rezignovali na své funkce. To znamenalo konec tříkoalice.

I když k podkopání pozic PCF bezesporu napomohla studená válka, komunisté ztratili moc především v důsledku domácích problémů. Navzdory své umírněné a smířlivé politice se jim po jejich odchodu z vlády nepodařilo udržet koalici se socialisty ani na komunální úrovni. Socialisté z ní v říjnu 1947 vystoupili. Komunističtí starostové tak přišli o 842 starostenských křesel, ačkoli v komunálních volbách ztratili pouhých 3 % hlasů. PCF se nyní soustředila na energičtější obranu ekonomických požadavků dělnické třídy. Její podpora masového stávkového hnutí, které v listopadu a prosinci 1947 zachvátilo celou Francii, však straně vynesla další porážku. Když socialistický ministr vnitra povolal proti stávkujícím vojsko a vyhrožoval jim, že přijdou o výhody svého sociálního zabezpečení, dělníci se vrátili do práce. Po dalším pokusu získat podíl na moci v roce 1948 se PCF orientovala na užší spolupráci s Moskvou a Informbyrem. Schválila výsledky komunistického puče v Československu a Stalinem nařízené vyloučení Jugoslávie z Informbyra v roce 1948.

Zatímco socialisté věnovali v letech 1947 – 1948 veškerou pozornost svému útoku proti komunistům, na pravém křídle politického spektra se vynořila další významná síla. Byla to strana vedená Charlesem de Gaullem nazvaná Sdružení francouzského lidu (*Rassemblement du Peuple Français*, RPF). Snažila se prosadit myšlenku, že Francie je pevnou hrází proti komunismu, a získat tak podporu Spojených států, což se jí ovšem nepodařilo. De Gaullov arogantní pokus přimět vládu k vypsání referenda, které by rozhodlo o jeho návratu k moci, byl energicky odmítnut. De Gaulle se proto musel stáhnout z politické arény podruhé.

Do jara 1948 dosáhla vláda Roberta Schumana, člena křesťanskodemokratické strany MRP, s pomocí Marshallova plánu určitého ozdravení ekonomiky, což vedlo i ke stabilizaci poměrů a k upevnění postavení kabinetu.

Itálie: „Nějak se už protlučeme“

Stejně jako Francie a Velká Británie i Itálie během války a po válce zažila opětovné vzkříšení levice, k čemuž opět přispěl její protifašistický postoj. V červenci 1943 Velká rada a král Viktor Emanuel III. nahradili Benita Mussoliniho

ho vládou maršála Pietra Badoglia. Současně se spojenci vylodili na Sicílii. Když se však německé jednotky zmocnily severní Itálie včetně Říma, musel Badoglio uprchnout na jih, na území osvobozená západními spojenci. Koalice antifašistických stran sdružených ve Výboru národního osvobození (CLN) Badogliův nárok na funkci předsedy italské vlády zpochybňovala.

Výbor, v němž většina požadovala republikánské zřízení, se střetl s Badogliem právě kvůli osudu monarchie. Král Viktor Emanuel III. pod tlakem spojenců slíbil, že se vzdá moci ve prospěch svého syna Umberta, jenž byl jmenován generálním místopředsedou království, a že o budoucím státoprávním uspořádání země rozhodne poválečné celonárodní referendum. Avšak pouze souhlas komunistického předáka Palmira Togliattího s královým krokem přiměl zbývající strany Výboru pro národní osvobození, aby Umberta akceptovaly. Po osvobození Říma v červnu 1944 prosadil Výbor přijetí vlády Ivana Bonomiho.

Mezitím na severu v důsledku německé okupace došlo k rychlému zvratu politické a vojenské situace. Příslušníci hnutí odporu tam založili Výbor národního osvobození severní Itálie (CLNAI) se sídlem v Miláně, v němž nejvýznamnější postavení získala levice – komunisté, socialisté a Strana činu, toužící po mnohem radikálnější podobě republiky, než jakou byla Bonomiho vláda na jihu ochotna přijmout. Opozice v CLNAI byla natolik silná, že donutila Umberta, aby jmenoval novým premiérem člena Strany činu Ferruccio Parriho.

V květnu a červnu 1945, těsně předtím, než se Parri ujal moci, začalo postavení levice slábnout, což přispělo k nastolení modelu dalšího poválečného vývoje Itálie. Po celém severu sice umožnil levici ovládaný CLNAI dělníkům, aby se podíleli na řízení svých továren prostřednictvím tzv. správních rad. Zaútočil také na velké podniky, jež pokutoval za jejich kolaboraci s fašisty, a začal účtovat s těmi silami, které považoval za reakční. Levice však nebyla schopná ovládnout celou zemi, což můžeme částečně připsat na vrub spojenecké intervenci. Levice si uvědomovala, že jakýkoli pokus o převzetí moci narazí na odpor amerických a britských jednotek operujících v zemi. I když se snažila zaujmout umírněný reformní postoj a tak si získat souhlas Spojenců, její mocenská základna byla jejich přítomností soustavně oslabována. Levicové partyzánské skupiny musely složit zbraně, dělnické rady byly rozpuštěny, vedení průmyslových podniků se znovu ujala svých pravomocí a místní osvobozené výbory, bez výjimky levicové, byly nahrazeny na několik měsíců vojenskou vládou.

Parri, přesvědčený o nutnosti provést v poválečné Itálii radikální reformy, byl tak od počátku své vlády v nevýhodě. Liberálové a křesťanští demokraté v jeho kabinetu zamítli všechny jeho pokusy prosadit politiku ochraňující menší a střední podniky, neboť ji považovali za příliš radikální. Stejně tak od-

mítali účinnější daňovou politiku, jejímž prostřednictvím by bylo národní bohatství přerozdělováno jiným způsobem. Parri podal demisi už po šesti měsících, přičemž obvinil liberály a křesťanské demokraty, že sabotovali jeho program. Jeho pád byl počátkem konce radikálních sociálních a politických změn v poválečné Itálii a odsoudil ji k politice zmatků, nepořádku a pracného protloukání se ze dne na den.

Po Parriho pádu ovládla politickou scénu Křesťanskodemokratická strana (*Partito della Democrazia Cristiana*, PDC), jejíž éra skončila až zdrcující volební porážkou v roce 1994 poté, co došlo k odhalení řady jejích korupčních skandálů (viz kapitola 14). Třebaže tato strana, vedená Alcidem de Gasperim, musela vládnout spolu se socialisty a komunisty, měla jasnou převahu. Pro tuto koalici bylo sice snadné přijmout výsledek referenda, které se v červnu 1946 vyslovilo pro vyhlášení republiky, ale mnohem obtížnější bylo dosáhnout shody v nelehkých otázkách sociálních a ekonomických. Konstituování regionálních vlád, zakotvené v ústavě z roku 1948, bylo plně dokončeno až v sedmdesátých letech, právě kvůli obavám křesťanských demokratů, že by severní a střední Itálii ovládly komunistické vlády.

Zatímco komunisté a socialisté žádali znárodnění některých průmyslových odvětví, de Gasperi dával přednost zcela soukromým podnikům s jistou finanční podporou státu. Ačkoli státní korporace jako například IRI (Institut finanční podporou státu. Ačkoli státní korporace jako například IRI (Institut průmyslové přestavby, *Instituto per la ricostruzione industriale*) rozšířily podíl veřejného sektoru o další rozsáhlá průmyslová odvětví, křesťanští demokraté v čele s de Gasperim a především katoličtí kněží se socialistů a komunistů báli a považovali je za hrozbu pro církev. De Gasperiho pokusy vyloučit je z koalice posílily spory v Italské socialistické straně mezi stoupenci spolupráce s komunisty, reprezentovanými Pietrem Nennim, a odpůrci této linie, vedenými Giuseppem Saragatem, který vedl až k rozpadu strany. Saragat se svými přívrženci v lednu 1947 založil Sociálnědemokratickou stranu (*Partito Socialista Democratico Italiano*, PSDI).

De Gasperi využil nejen rozdělení levice, nýbrž i rostoucího antikomunistického citění pramenícího ze studené války, a rozhodl se v červnu 1947 vyloučit komunisty z vládní koalice. Parlamentní volby probíhající v dubnu 1948, několik týdnů po státním převratu v Československu, se proměnily v bitvu mezi Lidovou demokratickou frontou, sdružující komunisty a Nenniho socialisty, a de Gasperiho Křesťanskodemokratickou stranou. Během předvolební kampaně se na stranu de Gasperiho energicky postavily jak Spojené státy, tak i Vatikán. Spojené státy varovaly, že kabinet sestavený z komunistů a socialistů nedostane žádnou hospodářskou pomoc. Křesťanské demokraty aktivně podpořila také americká zpravodajská služba CIA. Italští voliči se jednobarevné komunistické vlády báli a navíc si uvědomovali i případné ekonomické důsledky. Proto dali své hlasy křesťanským demokratům, kteří

získali dostatečnou většinu – 48,5 % hlasů – aby mohli sestavit kabinet sami. Avšak de Gasperi do něho moudře přizval také zástupce sociálních demokratů, republikánů a liberálů. Tím levici zcela izoloval. Generální stávka organizovaná v červenci 1948 komunistickou stranou na protest proti pokusu o atentát na Togliattiho neuspěla, neboť komunističtí odboroví předáci se za lekli výhrůžek vlády, že použije armádu, a stávku ukončili.

Od roku 1947 se členové komunistické strany a její stoupenci z řad dělnické třídy na činnosti vládních koalicí nepodíleli. Nicméně v šedesátých a sedmdesátých letech získali moc v řadě provincií i na mnoha radnicích a volby v letech 1976 až 1987 jim vynesly významné postavení v zákonodárných sborech (viz kapitola 14). Vzhledem k tomu, že voličská základna křesťanských demokratů se rekrutovala z konzervativních horních a středních vrstev společnosti, měly programy výrazných hospodářských a sociálních reforem jen malou naději na úspěch.

Španělsko: Konec ostrakismu

Ve Španělsku a Portugalsku, kde diktátorské režimy bránily jakýmkoli svobodným politickým aktivitám, byl příklon k levici vyloučen. Po vítězství generála Franka nad vládou Lidové fronty v občanské válce v roce 1939 byly všechny levicové síly v zemi pod přísným policejním dohledem. To Frankovi usnadňovala silná podpora španělských nacionalistů a hluboké spory mezi jeho protivníky (komunisty a protikomunisticky orientovanými republikány). S pomocí vlády složené z vojáků a členů nacionalistických skupin Franco zachoval pragmatickou a autoritářskou politickou linii, kterou začal prosazovat už za občanské války. Obával se, že vznik jakékoli jasně vymezené ideologické základny by jeho režim zbavil podpory ze strany nacionalistů. Proto se také bránil pokusům španělské Falangy proměnit jeho kabinet v čistě fašistický.

Uvědomoval si, že evropské demokracie by se mohly postavit proti Španělsku, protože se v roce 1939 připojilo k fašistickému paktu proti Kominterně, a proto až do začátku druhé světové války zdůrazňoval španělskou neutralitu. Rychlé vítězství hitlerovského Německa nad Francií však zřetelně odhalilo proněmecké postoje vládních špiček. Jen ekonomické obtíže a možnost, že by těsnější sepětí s fašistickými mocnostmi mohlo vést k sankcím paralyzujícím hospodářství, zabránily tomu, aby Španělsko na počátku války otevřeně deklarovalo svou podporu Německu a Itálii.

Napadení Sovětského svazu v roce 1941 přimělo Frankův ostře protikomunistický režim vyslat útočícím Němcům na pomoc dvacet tisíc španělských dobrovolníků. V nedávno publikované biografii *Franco* její autor Paul Preston uvádí, že generál byl připraven vstoupit do války po boku mocností

Osy, avšak Hitler prý nesouhlasil s rozšířením španělského protektorátu v Maroku na úkor tehdejší vichystické vlády ve Francii.

Ačkoli Franco i nadále s Osou sympatizoval a věřil, že zvítězí, nehodlal se k ní připojit bez naděje na teritoriální zisky. Navíc měl strach, že kdyby to učinil, hrozila by Španělsku námořní blokáda ze strany západních spojenců. Španělská nedobrovolná neutralita začala nést své ovoce, když Spojenci v roce 1942 zahájili invazi do severní Afriky. Tehdy se prezident Roosevelt zaručil, že invaze se nedotkne španělských držav v Africe a že spojenci nebudou zasahovat do španělských vnitřních záležitostí.

Ostrakismus spojenců překonal Franco bezprostředně po skončení války obezřetným přizpůsobováním španělské politiky zájmům svých vnitřních i zahraničních oponentů. Na domácí půdě si zajistil podporu vojenských, církevních i monarchistických kruhů tím, že omezil vliv stoupenců Falangy. Levice, dosud rozštěpená a pečlivě sledovaná, pro něho znamenala jen nepatrné nebezpečí. Na pravém křídle politického spektra jej neohrožoval nikdo, neboť zde neexistovala žádná konzervativní alternativa jeho vládě a armáda ho i nadále podporovala. Ani vášnivá opozice v zahraničí mu nemohla výrazněji uškodit, neboť vládní propagandisté ji líčili nikoli jako protifrankistickou, nýbrž jako protišpanělskou. Svě pozice Franco ještě víc posílil v roce 1947, kdy prohlásil Španělsko monarchií a sebe jmenoval regentem. Tento krok si dal potvrdit národním plebiscitem. I když králi nedovolil návrat, slíbil, že po jeho smrti či odchodu na odpočinek bude v zemi vládnout monarcha. V roce 1955 souhlasil, aby se syn následníka trůnu Juan Carlos vrátil do Španělska a studoval tam.

Dalším faktorem, který mu v období studené války pomáhal překonávat bojkot mezinárodního společenství a udržovat na uzdě domácí kritiky, byl rostoucí význam Španělska jak pro Spojené státy, tak i pro ostatní spojence. Spojené státy si uvědomovaly, že v případě vojenského konfliktu se Sovětským svazem by pro ně španělské námořní základny měly nedozírnou cenu. Do roku 1948 většina protikomunistických evropských států obnovila se Španělskem diplomatické styky a Spojené státy mu poskytly finanční pomoc, s níž mělo překlenout vážné ekonomické problémy. Vzhledem k tomu, že bojkot Španělska pomalu polevoval (i když nebylo přijato do NATO) a země se pomalu hospodářsky zotavovala, Franco nemusel nijak měnit svou domácí politiku jen proto, aby potěšil své republikánské soupeře.

Portugalsko: Nepřerušný mír

Před válkou vládl v Portugalsku autoritativní režim, který byl ve srovnání se Španělskem zavedenější a ideologicky pevnější. V roce 1928 byl ministrem financí vojenské vlády jmenován profesor politické ekonomie na univerzitě

v Coimbre Antonio de Oliveira Salazar, který měl za úkol vyřešit akutní finanční problémy země. Do roku 1933 se z něho stal diktátor vojenského režimu. Portugalci jeho pevné autoritativní vedení přijímali především proto, že po třiatřicetiletém období protivládních vzpour (1910 až 1928) toužili po klidu, míru a bezpečí.

Portugalské fašisty nazývané nacionální syndikalisté porazil Salazar tím, že se deklaroval jako stoupenec katolického korporativismu a že soustředil veškerou politickou moc v rukou jediné vládní strany Národní unie. Ve snaze zajistit v zemi pořádek a stabilitu zřídil Salazar namísto senátu jedinou poradní korporativní komoru parlamentu a dělníky podřídil jurisdikci tzv. vládních syndikátů.

Během občanské války ve Španělsku poskytoval Salazar frankistickým nacionalistickým jednotkám dopravní a komunikační kapacity a prokázal jim tak cenné služby. Odmítl však Frankovi pomáhat přímo a připojil se k politice mezinárodního Výboru pro nevměšování do španělských záležitostí.* Za druhé světové války nejprve zachovával přísnou neutralitu, obával se však, že konflikt by mohl vést k polarizaci domácí politické scény, a proto prováděl důsledný program občanského nacionalismu. K nástrojům užívaným k potlačení jakékoli opozice proti režimu patřily mládežnické organizace, milice, politické čistky v řadách potenciálních oponentů či přísahy věrnosti vládě.

Díky dlouholetému přátelství Portugalska s Británií a spojenecké smlouvě uzavřené mezi oběma státy nebyl na Salazara nikdy vyvíjen takový tlak jako na Franka, aby vstoupil do války po boku Osy. Toto přátelství posléze vedlo Salazara ke změně jeho neutrální politiky a k tomu, že v roce 1943 poskytl Spojeným státům a Británii vojenské základny na Azorských ostrovech a roku 1944 ukončil dodávky strategického materiálu do Německa.

Po válce se Portugalsko do značné míry vyhnulo mezinárodní protifašistické kampani, zejména pro svou spolupráci se západními spojenci a také proto, že si ponechalo jakousi formu parlamentní vlády. Navíc Salazar ve snaze uspokojit své zahraniční i domácí kritiky zahájil program liberalizace společnosti. Program zahrnoval obnovení svobody slova, amnestii pro politické odpůrce režimu a vypsání nových parlamentních voleb. Ty však nebyly příliš regulérní, neboť počet osob způsobilých volit byl značně omezen a opozice je bojkotovala.

I když na sklonku čtyřicátých let byl už v zemi patrný neklid, Salazarovi se podařilo jeho autoritativní režim udržet, především díky pomoci z Marshallova plánu, která mu umožnila vyhnout se vážným ekonomickým obtížím. Členstvím v NATO získalo Portugalsko mezinárodní podporu. Do počátku pade-

* Výbor byl založen v Londýně v září 1936, pozn. překl.

sátých let se tak opozice vůči Salazarovi omezila jen na hrstku studentů a intelektuálů, malou skupinku nespokojených důstojníků a některé příslušníky střední třídy.

Malé státy: znovuoobnovení pořádku

S výjimkou Řecka se menší evropské země v poválečném období soustředily zejména na své domácí problémy. Mnohé z nich za války utrpěly značné škody a musely čelit vážným obtížím s poválečnou rekonstrukcí. Velké oblasti v Nizozemí, především však Rotterdam a jeho okolí, srovnaly se zemí německé bomby. Ačkoli Belgie byla poškozena méně, zmítala se v bratrovražedném politicko-kulturním konfliktu mezi radikálními a antiklerikálními francouzsky mluvícími Valony a konzervativními katolickými Vlány.

Pokud jde o skandinávské země, jen Norsko a Finsko zažily válečné utrpení. Norsko přišlo o polovinu své obchodní flotily, zatímco Finsko utrpělo sovětskou invazí v roce 1939, ztratilo část svého území, které připadlo SSSR, a muselo nést těžké břímě válečných reparací. Finové si nicméně dokázali zachovat demokratický systém vlády a získali si obdiv celého světa za to, jak pevně čelili Sovětům, když se je pokoušeli ovládnout. Socialisté i agráři úspěšně vzdorovali snahám komunistů o převzetí moci. V Norsku a Dánsku skončily tisíce německých kolaborantů ve vězení. Stejně jako ve Finsku i zde socialistické a agrární strany získaly ve vládách většinu, když síla komunistických stran po válce postupně ochabla.

Švédsko pod hrozbou invaze spolupracovalo za války s Německem, i když formálně bylo neutrální. Proto na rozdíl od většiny evropských států nemuselo po válce zápasit s žádnými vážnějšími hospodářskými problémy, ani s re-staurací politických poměrů. Tak jako před válkou ovládala domácí politickou scénu švédská socialistická strana.

Rakousko podobně jako Německo utrpělo veliké škody v důsledku spoje-neckého bombardování. Muselo se vyrovnat nejen se zničeným a zcela rozvráceným hospodářstvím, nýbrž i s okupací čtyř velmocí, která trvala až do roku 1955, kdy se Rakousko stalo nezávislým neutrálním státem.

Řecko: Od okupace k občanské válce

Než bylo dosaženo míru, zažívalo Řecko během bezmála čtyřleté německé okupace (1941–1944) a ničivé občanské války skutečně těžké období. Když byla země osvobozena, začala komunisty vedená Národní osvobozená fronta (EAM) spolu s Lidovou osvobozenou armádou (ELAS) soupeřit

o moc s exilovou vládou Národní jednoty. Jednotky ELAS by bývaly mohly provést převrat, nebýt dohody mezi Churchilllem a Stalinem, podle níž Řecko spadalo pod jurisdikci západních spojenců, a Stalinova přímého rozkazu nesvrhnout vládu Národní jednoty, podporovanou Brity.

V prosinci 1944 se však ELAS, povzbuzovaná Titem, chopila v rozporu se Stalinovým přáním moci poté, co jí vláda pohrozila reorganizací, při níž mělo v nové armádě dojít k rovnoměrnému zastoupení komunistických a nekomunistických vojenských sil. Britské jednotky však ELAS donutily v únoru 1945 kapitulovat. V následné vlně antikomunistických represálií uspořádali vládní agenti bezpečnosti a milicionáři na komunisty štvanci. V březnu 1946 se komunisté znovu pokusili o zvrát politických poměrů, nicméně parlamentní volby plánované na březen se konaly i přes akce partyzánů. Jak se komunisté obávali, promonarchistické strany v nich získaly 206 z 354 křesel. Tento vývoj pokračoval i nadále, o čemž svědčily výsledky zářijového referenda, v němž se 70 % voličů vyjádřilo pro obnovení monarchie.

Komunističtí partyzáni podporovaní Jugoslávií, Albánií a Bulharskem byli vyhnáni ze svých horských úkrytů až teprve tehdy, když řecká vláda získala na základě Trumanovy doktríny dvě stě padesát milionů dolarů, což jí umožnilo postavit v roce 1948 novou řeckou armádu. Poté, co museli řečtí partyzáni opustit svůj styl boje a v roce 1949 zahájit regulérní válku s armádou, byli rozprášeni a poraženi.

Po devítiletém vojenském konfliktu byly velké oblasti Řecka zničeny. Avšak s pomocí Marshallova plánu Řecko dokázalo překlenout obtížné období a začalo s hospodářskou obnovou. I přesto však zůstalo chudou zemí zmítanou problémy, především kvůli nedostatku zdrojů a nestabilní vnitropolitické situaci.

Stalin přikázal Titovi, aby přestal řecké partyzány podporovat. Tito neposlechl a to byl jeden z hlavních důvodů roztržky mezi ním a Stalinem v roce 1948. Jugoslávská pomoc Řekům skončila v červenci 1949, kdy musel Tito soustředit všechny své síly, aby dokázal čelit sovětskému tlaku. Nemohl si dovolit podporovat partyzánskou válku, která se mohla snadno rozšířit i za hranice Jugoslávie. Sám zoufale potřeboval hospodářskou pomoc, hlavně v důsledku ekonomického embarga ze strany sovětského bloku.

Obliba levice

S výjimkou Španělska a Portugalska si levice získala značnou oblibu ve všech menších evropských státech. I tam, stejně jako ve Francii a Itálii, se levicové strany postavily do čela hnutí odporu na okupovaných územích nebo byly populární už v meziválečném období. V poválečných vládách v Belgii a Dánsku

zasedali také komunisté. V Řecku by komunisté bez zásahu západních spojenců nepochybně zvítězili. Také v Belgii museli Spojenci zmařit pokus komunistů o převzetí moci. Vliv a obliba levice však rychle pominuly, hlavně proto, že levicové strany se identifikovaly se Sovětským svazem.

Úspěšnější a umírněnější levice – představovaná socialistickými či sociálnědemokratickými stranami vládnoucími v koaliciích nebo samostatně v Rakousku, Švýcarsku, Dánsku, Norsku, Švédsku, Belgii, Nizozemí a Lucembursku – nikdy nezažila politický úpadek jako sociálnědemokratické strany v Německu, Itálii a Francii po roce 1946. Houževnatost sociálních demokratů v severní Evropě pramenila jak z jejich meziválečného postavení, tak i z absence strachu z komunismu v poválečné době. V padesátých letech byli sociální demokraté u moci buď sami, jako ve všech skandinávských zemích, nebo vládli spolu s jinými stranami, jako tomu bylo v Nizozemí, Belgii a Rakousku.

Při zpětném pohledu je zřejmé, že zlomovým bodem v poválečné historii Evropy byl rok 1948. Od té doby levicové či centristické síly v nejdůležitějších evropských zemích rychle ztrácely své pozice. Jedině reformnější Labouristické straně v Británii se podařilo udržet u moci až do roku 1951. Bylo to rovněž v roce 1948, kdy zahraniční pomoc, především z Marshallova plánu, umožnila rychlejší obnovu evropské ekonomiky.

Navíc právě během let 1948 a 1949 došlo k rozdělení Evropy na dva nepřátelené tábory. Se vznikem NATO v roce 1949 musely evropské státy ve své zahraniční politice po celých následujících deset let poslouchat buď diktát Spojených států, nebo Sovětského svazu.¹⁰

Pro západní Evropu byl rok 1948 ovšem též slibným počátkem nové éry, neboť právě tehdy začal její rychlý hospodářský růst. A v témže roce také vznikl dlouholetý plán ekonomické spolupráce, který nakonec vyústil v založení Evropského hospodářského společenství.

4] Hospodářské oživení západní Evropy

Představovat poválečný růst jako jeden z předem nepromyšlených dějinných momentů by bylo historicky nepodložené. Neboť to, co odlišovalo poválečnou éru od ostatních období hospodářských dějin, byl nejen hospodářský růst, ale i míra tohoto růstu, již se podařilo dosáhnout: míra vytvářená a podporovaná vládami i veřejností.

M. M. Postan, *Hospodářské dějiny západní Evropy (An Economic History of Western Europe, 1945–1960)*

Dvě desetiletí následující po roce 1948 přinesla dalekosáhlé revoluční ekonomické změny, které položily základy tomu, co mnozí pozorovatelé začali nazývat „Novou Evropou“. Do roku 1960 Evropa obnovila své postavení jako vedoucí obchodní mocnost světa. Na světové průmyslové výrobě se podílela téměř jednou čtvrtinou a na světovém obchodu ze 40 %. V tomto trendu pokračovala a své pozice si udržela; v roce 1994 tvořil její podíl na světové výrobě téměř pětinu a na obchodě 37 %.

Jen málokdo předpokládal, že ekonomický rozvoj bude postupovat tak rychle. Když Spojené státy poskytly Evropě první finanční částky z Marshallova plánu, snad nikdo neočekával, že o deset let později budou američtí odborníci studovat údaje o evropském hospodářském růstu v naději, že v nich naleznou inspiraci pro stimulaci vlastní ekonomiky.

Stejně tak překvapivý byl proces integrace větší části Evropy, včetně bývalých vzájemných nepřátel, který ji od 1. ledna 1958 spojil do jednoho velkého hospodářského celku známého jako Evropské hospodářské společenství (EHS), *European Economic Community*, či méně formálně jako Společný trh, *Common Market*. Ačkoli EHS nedosáhlo všeho, co se od něj zprvu očekávalo, a i přesto, že se rychlost růstu na sklonku šedesátých let výrazně zpomalovala, v osmdesátých letech některé vyspělé evropské země předčily v bohatství a blahobytu (na základě údajů na jednoho obyvatele) dokonce i Spojené státy.

Charakteristika evropského hospodářského oživení

Hospodářský růst v mnoha směrech stimulovala válka. V troskách pokrývajících na jejím sklonku velké oblasti Evropy zůstaly stát četné průmyslové závody, které potřebovaly jen malé opravy a ihned mohly začít znovu vyrábět. Zcela zničeno nebo vážně poškozeno bylo jen 20 % evropských továren.